

Jan Žižka z Trocnova

Sborník projevů a přednášek

2014

Jan Žižka z Trocnova

Sborník projevů a přednášek

2014

Jan Žižka z Trocnova

Sborník projevů pronesených na slavnostních setkáních u příležitosti 589. výročí úmrtí Jana Žižky, husitského vojevůdce, která se konala 5. října 2013 v Sudoměři a 11. října 2013 v Liberci, a dalších příspěvků.

Setkání byla uskutečněna s laskavou podporou Ministerstva kultury České republiky a obce Čejetice, ve spolupráci a za podpory Armády České republiky.

Vydává Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR

Editoři: PhDr. Olga Nytrová, Ing. Václav Strachota – Literárně dramatický klub Dialog na cestě – NO CČSH Karlín, Vítkova 13, Praha 8

Jazykové korektury: Mgr. Jana Krajčířková

Grafická úprava: Milan Udržal

© Církev československá husitská, 2014

ISBN 978 - 80 - 7000 - 098 - 4

Obsah

Modlitba s poděkováním za statečnost

Pozdravy a úvodní promluvy

Slovo starostky – <i>Mgr. Ivana Zelenková</i>	8
Důvěra a láska silnější než strach – Úvaha k výročí Jana Žižky – <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	9
Jan Žižka z Trocnova – <i>Mgr. Filip Michael Štojd</i>	11
Zdravice u příležitosti výročí úmrtí J. Žižky u mohyly v Sudoměři – <i>plk. Ing. Dalibor Zvonek</i>	12
Úvodní promluva na setkání v Liberci – <i>Mgr. Pavel Pechanec</i>	13

Přednášky a příspěvky

Jan Žižka v dějinách a tradici – <i>prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.</i>	16
Jan Žižka – válečník – <i>Mgr. Miroslav Žitný</i>	22
Jan Žižka a přijímání pod obojí – <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	25
K duchovnímu dědictví Mistra Jana Husa a Jana Žižky z Trocnova – <i>prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.</i>	28
Slovo závěrem – <i>PhDr. Olga Nytrová</i>	30

Modlitba s poděkováním za statečnost

„Láska nezná strach; dokonalá láska strach zahání.“

1 J 4,18

Bože věčný a mocný,

chceme ti poděkovat za všechny ty, kteří v našich dějinách projevovali statečnost v rozhodování a jednání. Děkujeme ti za ty, kteří překonávali svůj strach láskou k vlasti, láskou k druhým lidem, láskou k tobě, Bože. Děkujeme ti za Mistra Jana Husa, který prokázal odvahu a stálost víry. Děkujeme ti za Jana Žižku z Trocnova a Kalicha a za Boží bojovníky, kteří se vyznačovali statečností. Děkujeme ti za legionáře, kteří bojovali za náš samostatný stát během 1. světové války. Děkujeme ti za ty, kteří se postavili proti zvěři a násilí nacismu v čase 2. světové války a přinesli v tomto boji oběti. Myslíme na vojáky, kteří v přítomnosti nasazují své životy v místech konfliktů a napomáhají svou službou k prosazování hodnot spravedlnosti a lidskosti. Prosíme, abychom v každodenním životě dokázali projevovat odvahu. Dej, abychom nepodléhali strachu a malomyslnosti, ale dokázali ti důvěřovat. Tobě, Bože, patří úcta, čest a sláva na věky. Amen.

Tomáš Butta

patriarcha Církve československé husitské

Pozdravy a úvodní promluvy

Slovo starostky

Vážení přítomní, milí hosté,

dovolte mi, abych vás jménem obce Čejetice přivítala na setkání u příležitosti 589. výročí úmrtí Jana Žižky z Trocnova. Scházíme se zde již pravidelně, abychom si připomněli osobnost Jana Žižky. Jeho ideje a učení přetrvávají dodnes.

Upálením Jana Husa církev nedokázala umlčet jeho učení. Husova slova žila dál v srdcích tisíců jeho posluchačů. Lidové kazatelé vyzývali lid, aby se připravoval k boji za vysvobození pravdy. Těžká doba pro český lid, doba hrdinství, doba bídy, doba husitů, doba kalichu, doba ohňů, mečů a žádných pánů nastala v roce 1420. Jan Žižka z Trocnova se stává jednou z největších husitských autorit. V českých zemích nenajdeme silnějšího a respektovanějšího vojevůdce, a proto je tak důležité se scházet a připomínat si jednu z nejvýraznějších osobností našich dějin.

Vážení hosté, na závěr mi dovolu, abych citovala z dopisu jednoho z návštěvníků Žižkova bojiště:

Vážená paní starostko,

soudím, že se správně obracím na Vás, neb jsem se dočetl, že mohyla Jana Žižky u Sudoměře je v majetku Vaší obce. Po dlouhých třiceti letech jsem se byl na toto místo podívat. Byl jsem mile překvapen, že v době barbarizace, zejména pak kultury, je toto pietní místo velice dobře udržované, pořádek, posekaná tráva, odpadkové koše a dokonce čerstvě natřené lavičky.

Pochvala za dobrou údržbu veřejného prostranství nás těší a posiluje nás pro další smysluplné aktivity.

Děkuji za pozornost a těším se s vámi na další příjemná vzpomínková setkání.

Mgr. Ivana Zelenková
starostka obce Čejetice

Důvěra a láska silnější než strach

Úvaha k výročí Jana Žižky

Vážená paní starostko, vážení významní hosté,
dámy a pánové, sestry a bratři!

Jan Žižka je jednou z významných postav husitství i celých českých dějin. Je spjat s počátečním obdobím husitské reformace a dobou bojů a válčení v české zemi. Po porážce radikálního křídla – polních vojsk – v bitvě u Lipan 1434 husitství žije dál. Převahu potvrdil umírněný směr utrakvismu, který zahrnoval nejširší vrstvy společnosti a zachoval si svébytnost starobylé „víry pod obojí“ až do počátku 17. století. Poučen dobou sporů, konfliktů a válek vyznačoval se utrakvismus snahou o jednání, dialog a nalezení smírné cesty (Srov. Zdeněk V. David: *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*. s. 395-396). Přesto i představitelé tohoto umírněného směru husitství měli ve vážnosti vojevůdce Jana Žižku a viděli jeho význam pro obranu země v čase křížáckých výprav a pro zachování a prosazování programu české reformace (Srov. Zdeněk V. David: *Nalezení střední cesty*, s. 172). Dokladem toho je Bohuslav Bílejevský, utrakvistický teolog a historik, který nazývá v Kronice české ze 16. století Žižku „znamenitým Božím bojovníkem“ (*Bohuslava Bílejevského kronika česká*. UK ETF, Praha 2011, s. 71).

Bílejevský zanechává i údaj o tradici místa, kde byl slavný vojevůdce pohřben. Uvádí dvě místa, buď Hradec Králové nebo Čáslav (*Tamtéž*, s. 71). Kamenný sarkofág v Čáslavi byl zobrazován na rytinách v 17. století. V Čáslavi na náměstí se nachází Žižkova socha od sochaře J. V. Myslbeka. Na radnici je pietní místnost zbudovaná v době první republiky, kde jsou ve zdi uloženy tradiční Žižkovy fyzické pozůstatky pocházející z nálezů v čáslavském kostele (Srov. Emanuel Vlček: *Jan Žižka z Kalichu a antropologicko lékařský průzkum tzv. čáslavské kalvy. Výstava národního muzea v Praze*. Praha 1981). V současnosti se společnost „Veřejnost vlasti“ snaží obnovit v Čáslavi Žižkův hrob. Celá záležitost je otevřená a má své příznivce i odpůrce.

Co pro nás znamená odkaz Jana Žižky a Božích bojovníků dnes? Žižka a Boží bojovníci se vyznačovali statečností. Stáli často proti velké přesile, a přesto dokázali překonat strach. Je to vysloveno i ve známém chorálu „Kdož jste Boží bojovníci“, kde se zpívá: „Ten Pán velí se nebáti záhubců tělesných“ (Srov. *Zpěvník ČČSH č. 123*). Právem byl Žižka a husitští bojovníci inspirujícím symbolem pro

statečnost legionářů v době 1. světové války i v odboji proti nacismu během 2. světové války.

Statečnost je potřebná v každé době, i když má jiné podoby, než měla v 15. století. Strach je v nás hluboko uložen. Existuje i dnes strach z nepřátel. Máme strach z nemocí, z neúspěšnosti i z neznámé nejisté budoucnosti. Strach a obavy jsou silné, ale lze je překonat důvěrou a láskou. Boží bojovníci překonávali strach důvěrou v Boha, posilováni Božím slovem z Písma svatého. Můžeme říci, že přece žili ve středověku, kdy víra a náboženské představy prostupovaly vše. Ale i když člověk nemá vyloženě křesťanskou víru, tak potřebuje mít základní důvěru v život. Strach je možné překonat právě důvěrou a především láskou. V 1. listě apoštola Jana čteme: „Kdo se bojí, nedožil dokonalosti v lásce“ (1J 4, 18). Na mnohých postavách z našich dějin můžeme vidět, že důvěra a láska v nich byly silnější než strach. To prokázal Mistr Jan Hus i jeho následovníci. Statečnost Božích bojovníků je pozoruhodným nepřehlédnutelným jevem v našich dějinách. To je důvodem i pro dnešní připomenutí si Žižkova výročí i v těchto místech.

ThDr. Tomáš Butta
patriarcha Církve československé husitské

Jan Žižka z Trocnova

Sestry a bratři,

na tomto místě bolesti a utrpení našich předků velmi rychle zapomínáme na to, že oběť je vždy vykoupena úsilím a odhodláním, pokorou a také ztrátou. Dnes je velmi populární zastávat radikální názory. Pro jedny je Jan Žižka hrdinou, Božím bojovníkem, rytířem víry. Pro druhé zase lapkou, vrahem a bezbožníkem. Velmi těžko však v obou těchto názorových táborech budete hledat ty, kteří se nespokojí s pouhým „názorem“, ale rozhodli se podrobit svůj život ideálu, kterému věří.

Slabost současné Evropy je zkrátka v tom, že vyznává miliony názorů, ale není sjednocena v tom nejpodstatnějším. Mám na mysli samozřejmě víru. Evropě chybí víra, a proto se rozpadá, proto je slabá, proto není schopna odolat nebezpečství, protože je sama tímto nebezpečstvím pohlcena. Pohltila nás bezvýchodnost, strach a nevíra. Troufám si říci, že dříve, než se Evropa potká se silným protivníkem, bude rozcupována zevnitř a to sama sebou. Vytrácející se hodnoty státu, rodiny a křesťanské víry s sebou nesou i další problém a to nejednotu.

Na místech jako tato nestačí jen položit věnec, poklonit se a zasalutovat. Zde stojíme před mohylou muže, který byl ochoten pro svou zem a pro Krista i zemřít. Nebál se a v boji sama se sebou obstál. Je pro nás nositelem odvahy, kterou potřebujeme, i nositelem změny, kterou jsme zavázáni našemu národu.

Ať Kristus vede naše kroky, tak jako vedl kroky Božího muže Jana.

Mgr. Filip Michael Štojd
plzeňský biskup Církve československé husitské

Zdravice u příležitosti výročí úmrtí J. Žižky u mohyly v Sudoměři

Vážený pane patriarcho, vážená paní starostko,
milí hosté, přátelé,

dovolte mi, abych pozdravil toto slavnostní shromáždění jménem velitele brigády a posádky Strakonice a při této příležitosti vyslovil pro nás, vojáky, jednu zásadní myšlenku.

Armády všech zemí vycházejí z historie a tradic. Ta naše z historie a tradic husitských, v čele s takovými osobnostmi, jako byl Jan Žižka, u jehož mohyly dnes stojíme. Tyto tradice jsou stavebními kameny, na kterých dnes naše armáda staví. Já si dovolím tvrdit a doufám, že to tak cítíte i vy – staví se ctí. Jsme vaše armáda.

Děkuji za pozornost.

plk. Ing. Dalibor Zvonek
zástupce velitele 25. protiletadlové raketové brigády Strakonice

Úvodní promluva na setkání v Liberci

Milí přátelé, milé sestry a milí bratři v Kristu,

scházíte se dnes a chcete si připomenout důležitou osobnost našich dějin. Za 11 let to bude už 600 let od chvíle, kdy zesnul neporazitelný vojevůdce Jan Žižka z Trocnova.

Vaše dnešní setkání navazuje na zastavení z let minulých, kdy jste v Liberci cítili, že je pro vás znovu a znovu přínosem zastavit se u této pozoruhodné osobnosti. Je bezesporu výtečné to, že jste si opět našli čas a setkáváte se tak v nezdolném přesvědčení, že je zapotřebí v tento den hovořit o Janu Žižkovi a činit tak s náležitou úctou.

Je tomu už téměř šest set let od chvíle, kdy odešel z tohoto světa. Mnohé z bouřlivých dnů husitské revoluce je nám vzdálené, a přesto máme za to, že je potřebné ukázat na životní příběh muže, který se zcela vymyká. Jan Žižka je jedinečnou osobností. Jan Žižka je inspirací pro naši současnost.

Je bohužel dnes poněkud nepatřičné hovořit o Čechách jako o lidech s holubičí povahou, kterým je vzdálena skepse, beznaděj a bezcílnost. Proto je odvaha a obětí spjatá s dobýváním nikoliv pozemských statků, ale s opravdovým zápallem pro Boží království, čímsi, co u Žižky značně přesahuje a je dodnes jistou pobídkou.

Některé z našich současníků tato pobídka vede ke zkratkovitému hodnocení. Mnozí vidí v Žižkovi a jeho družích ničitele, vandaly a lapky, jiní zas chtějí husitství vnímat pouze zkresleně v jeho sociálním a národním rozměru.

V tom také, zdá se, i spočívá hlavní úkol vašeho setkání. Zastavujete se u Jana Žižky, připomínáte si jej a chcete se vyhnout zúženému hodnocení. Così povzbudivého si tak i smíte odnést a znovu se i vymanit z povrchního vnímání hodnot.

Dnešní společnost, jak všichni víme, se takřka výlučně soustředí na budování příjemného života. Konzumní tlak přirozeně nutí vnímat husitství přepočtem, který sráží cokoli jiného. Vítězí v něm vnímání, jež nedopřává vyrůst odvaze a souboji o jiné hodnoty než ty, které nabízí prchavý svět.

Je tomu dávno, co zemřel Jan Žižka. Když odešel, nezanechal za sebou nic hmatatelného, co by platilo i pro naše dny.

Věřím však, milí přátelé, že až budete z dnešního setkání odcházet, budete

opět posílení čímsi, co se sice nedá zvážit, změřit a prodat, ale smí být pro nás všechny velkou hodnotou.

My všichni potřebujeme velkou odvahu a opravdovost v oběti tomu, co přesahuje horizont našeho života a tohoto světa. Kéž vám náš Nebeský Otec při vašem dnešním setkání požehná. Kéž pomáhá nám všem v potřebné posile důvěry, jistoty a naděje. Pán s vámi...

Mgr. Pavel Pechanec
královéhradecký biskup Církve československé husitské

Přednášky a příspěvky

Jan Žižka v dějinách a v tradici

Trocnov – místo ztracené na kraji lesa, několik rybníků, bývalá hájenka, skrovné stopy po zaniklém osídlení a modré pásmo Novohradských hor na obzoru. A také pamětní kámen, osazený na místě, kde měl poprvé pohlédnout na svět nejslavnější český válečník – Jan Žižka. Matka jej prý povila pod dubem za prudké letní bouře, alespoň tak praví pověst. Tradice rovněž uvádí, že hoch pokřtili v kostele sv. Martina v nedalekém Střížově.

O většinu života slavného vojevůdce Jana Žižky z Trocnova nevíme ve skutečnosti téměř nic. Nevíme, kdy a kde se narodil, bezpečně neznáme jména jeho rodičů (snad to byli Řehoř a Jana uvádění v českokrumlovském nekrologiu), dohadujeme se, na jakou nemoc zemřel, a dosud se nepodařilo plně prokázat ani pravost jeho údajných tělesných ostatků, především takzvané čáslavské kalvy. Spíš jen z náznaků usuzujeme, že budoucí válečník poprvé spatřil světlo světa asi roku 1360 (nebo krátce po něm), neboť na jaře 1378 byl již právně zletilý, což znamená, že překročil čtrnáctý rok života. Pravděpodobně byl však tehdy o něco starší. Stále diskutovanou záhadou zůstává význam přízviska Žižka, jež nikdo z Janových příbuzných (ani bratr Jaroslav či sestra Anežka) neužíval. S velkou pravděpodobností postihovalo fakt, že jeho nositel oslepl v dětství na jedno oko. Jak Žižka vypadal, říci nedovedeme. Všechna dochovaná zobrazení vznikla totiž s velkým časovým odstupem od jeho skonu. Způsob válečnickovy mluvy a gestikulace, který by nám mnohé prozradil o jeho vnitřním životě, navždy zůstane v říši domněnek. Zrovna tak není známo, zda uměl aspoň částečně číst, nebo dokonce psát, což byla činnost podstatně obtížnější.

Ze změní hypotéz se vynořuje jediná jistota. Mladý Jan Žižka nebyl dobrým hospodářem. Poměrně brzy prodal lán v nedalekém Čerejově, věno své manželky Kateřiny, a záhy opustil i rodový stateček v odlehlém jihočeském Trocnově. Kam vedly jeho další kroky, dosud rovněž nikdo uspokojivě neobjasnil. Možná k pražskému královskému dvoru, určitě však načas zakotvil ve službách mocného šlechtice Jindřicha z Rožmberka v Českém Krumlově. Velmi dobře si jej dokážeme představit i jako žoldnéře, ať už doma nebo v zahraničí. Před několika lety se dokonce objevila hypotéza, že ho osud zavál na dvůr burgundských vévodů. Samostatnou kapitolu představuje Žižkovo působení v lapkovských družinách, operujících na česko-moravsko-rakouském pomezí a obvykle plnicích „zakázky“ vlivných šlechticů v pozadí, konkrétně Bítoevských z Lichtenburka a Jevišovických z Kunštátu. Jednooký muž byl členem jihočeské tlupy Matěje, řečeného Vůdce, a poté se uplatnil mezi drsnou cháskou na západomoravském hradě Kraví Hora. Nedaleko odtud se nacházelo jiné obávané násilnické hnízdo, hrad Lamberg, který držel vojenský podnikatel Jan Sokol. Pozdější

husitský velitel se mnohokrát pohyboval za hranicí zákona, takže mu amnestii musel udělit sám český král Václav IV. V letech 1410 – 1411 bojoval Žižka po Sokolově boku ve „velké válce“ v Pobaltí na straně polsko-litevské unie proti řádu německých rytířů. Zúčastnil se snad slavné bitvy u Grunwaldu, ač i v tomto případě bezpečný doklad chybí. To už se blížil padesátce, takže vcelku logicky zamířil do Prahy a na přímluvu mocných příznivců (mezi nimiž tušíme pána Lacka z Kravař, zprostředkovatele náboru moravských i českých žoldnéřů do Polska a jednoho z iniciátorů stížného listu proti Husovu upálení) dostal místo „vrátného“, tj. člena ostrahy, na dvoře Václava IV.

Klidné stárnutí však (zřejmě) dvakrát ovdovělému zemanovi dopřáno nebylo. Možná v obavách z posmrtných pekelných muk a ve snaze odčinit své hříchy přijal za svůj husitský program nápravy církve a společnosti. V létě 1419 razantně vstoupil na scénu velkých dějin jako horlivý obránce husitského pojetí Božího zákona a neopustil ji až do své smrti, která ho zastihla před Příbyslaví 11. října 1424. Pouhých pět let stačilo, aby se Jan Žižka z Trocnova stal proslulou osobností, jež se natrvalo vryla do českého historického vědomí.

Nespornou autoritu získal už jako jeden ze strůjců první pražské defenestrace, která 30. července 1419 zahájila husitskou revoluci. Od té chvíle upevňoval svou pověst neohroženého válečníka, ať již v čele táborského husitského svazu, nebo později v roli vůdce východočeského bratrstva. To dokonce po Žižkově smrti přijalo na počest zesnulého hejtmana označení *sirotci* a královéhradečtí husité si jej dali vymalovat na korouhev „na bílém koni v rytířské zbroji s palcátem... tak jako, živ jsa, jezdil“. Trocnovský zeman si tuto poctu rozhodně zasloužil. Jako jediný z vynikajících světových vojevůdců neodcházel z žádné bitvy poražen. Byl to výkon tím pozoruhodnější, že v červnu 1421 utrpěl při obléhání hradu Rabí vážné zranění zdravého oka, na něž zcela či částečně oslepl. Výčet jeho vítězství by byl sáhodlouhý. Stačí uvést bitvy na Vítkově (14. července 1420) a u Německého (Havlíčкова) Brodu (8. – 9. ledna 1422), kde porazil křížácká vojska římského a uherského krále Zikmunda Lucemburského. Uspěl také ve střetnutích s českými katolíky (například 25. března 1420 u Sudoměře, v říjnu 1420 u Malého Boru nedaleko Horažďovic či v dubnu 1423 na vrchu svatého Gotharda u Hořic) i s aliančními vojsky domácích katolíků a umírněných husitů (7. června 1424 u Malešova). K tomu musíme připočítat množství dobytých měst, hradů a tvrzí, i když velké katolické pevnosti (Plzeň) obléhal marně a o jiné (České Budějovice) se ani nepokusil.

Základ bojové síly Žižkova vojska původně tvořili nadšení husité z menších měst a venkova, většina z nich bez vojenských zkušeností. Tuto nevýhodu proměnil Žižka v přednost. Do rukou jim dal okované cepy a řemdihy, určené k rozbíjení kovové plátové zbroje, i sudlice k strhávání nepřátel z koňských sedel. Nevyhýbal se ani nasazení palných zbraní – píšťal, hákovnic, tarasnic a houfnic. Jejich účinnost nebyla zatím velká, kromě dílčích ztrát však způsobovaly v řadách nepřátel především zmatek. S Žižkovým jménem se tradičně spojuje i vozová hradba, chránící pěší bojovníky, jichž byla v husitských oddílech naprostá většina, proti útokům těžké jízdy. Bylo by ale chybou omezovat Žižkův vojenský přínos jen na využití vozů. Jeho zjevnou před-

ností byla schopnost improvizovat, rozhodně nepostupoval podle naučené šablony. Partyzánské formy boje (přepady ze zálohy, záškodnické akce), které si osvojil mezi lapky, se mu v revolučních letech hodily. Nejednou také uplatnil mimořádný cit pro terén a krajinu.

Navzdory obdivuhodné bilanci i vědomí, že bez vojenské geniality Jana Žižky by husitská revoluce sotva dosáhla úspěchů, se do hodnocení velké osobnosti od počátku ukrádal stín pochybností. I jeho přívrženci a obdivovatelé, mezi něž patřil například kronikář Vavřinec z Březové, nevnímali vynikajícího válečníka zcela jednoznačně. Mistr Vavřinec mezi řádky poznamenal, že Žižka byl sice nadmíru statečný a udatný, což byla ovšem jen polovina vlastností opravdového rytíře. Nikde ale nezmiňuje jeho prozíravost a uvážlivost, dnes bychom řekli politickou moudrost a rozhled. Žižka byl tedy především voják, který zápas za Boží zákon, nejvyšší křesťanskou hodnotu a normu, vedl zapáleně, urputně a mnohdy i krutě, byť základní pravidla rytířského chování respektoval. V dobytých městech a hradech šetřil životy žen a dětí, dodržoval (až na jedinou výjimku, již si hořce vyčítal) dané slovo a na nepřátelské pevnosti útočil až poté, co odmítly přistoupit k husitskému programu shrnutému ve Čtyřech artikulech pražských. To však kritikům válečného běsnění nestačilo. Vojevůdcovy násilné činy kategoricky odmítal nejen husitsky orientovaný pacifista Petr Chelčický, nýbrž také část tábořských kněží varujících před zbytečným krveproléváním. Například senior tábořské církve Mikuláš z Pelhřimova Žižku ve svém obsáhlém díle ani jedenkrát nezmiňoval. Propast mezi novozákonní výzvou lásky k bližnímu a nekompromisností starozákonních bojovníků (Jozue, Juda Makabejský), jejichž vzor trocnovský hejtman následoval, se nedala překročit. Přitom paradoxně právě ve jménu Kristovy výzvy k milosti a k pokání pozdvihl Žižka svůj meč.

Aktuální a bolestný rozpor vyřešil energicky. Na počátku roku 1423 odešel z Tábora do východních Čech, kde pro svůj razantní postup našel větší pochopení. Především jeho zásluhou se východočeský region stal hlavní oporou i zázemím utrakvismu na českém teritoriu a toto postavení si udržel až do Bílé hory. Nikoliv náhodou odtud vzešel „husitský“ král Jiří Poděbradský, jemuž byl Žižka dle pověsti kmotrem. U zrodu tohoto podání tkví bezesporu fakt, že se slavný válečník přátelil s Jiříkovým otcem Viktorinem a dokonce jej pověřil vykonáváním své politické závěti. Ve východočeském prostředí slepý válečník s obdivuhodnou rychlostí vybudoval vlastní vojenský svaz, v jehož čele hodlal, po dobrém i po zlém, přesvědčit všechny obyvatele Českého království, aby přijali jeho interpretaci Čtyř artikulů pražských.

Často přitom okolo sebe šířil děs a hrůzu. Jedním dechem ale musíme dodat, že v některých vypjatých chvílích zaujal Žižka postoj vpravdě státnický, kupříkladu před Prahou 14. září 1424. Tehdy přijal Rokycanovu omluvu, upustil od obléhání hlavního města a v zájmu husitské jednoty se usmířil s pražany. S odstupem staletí fascinuje člověka postmoderní doby, preferující zisk, slávu a společenskou prestiž, vojevůdcova osobní poctivost a nezištnost. Na rozdíl od jiných husitských politiků a válečníků se nijak neobohatil. Na jaře 1421 získal při tažení na Litoměřicko nevelký hrad, jemuž dal příznačné jméno Kalich a po němž se až do smrti psal. Jistě si velmi vážil i rytířského

důstojenství, které mu po vítězství u Německého Brodu udělila vítězíci husitská revoluce. Bylo pro něho potvrzením, že je skutečným Božím bojovníkem, odhodlaným prosazovat Kristovy pravdy i za cenu vlastního života.

Zda slepý hejtman dosáhl spasení, po němž upřímně toužil, ví jen Bůh. Lidé, kteří ho důvěrně nazývali „bratrem Žižkou“, nepochybovali, že dlí v nebeském království. Tato představa se prosadila téměř v celém českém husitském prostředí a na přelomu 15. – 16. století ji můžeme snadno doložit. Tehdy sestavený Jenský kodex zobrazil Žižku s páskou přes obě oči a s husitskou korouhví v ruce jako strážce u nebeské brány. To pozoruhodně koresponduje s poněkud mladší pověstí, v níž svatý Petr povýšil na hofmistra nebeského dvora a místo vrátného přepustil právě Žižkovi. Na nebesích tak trocnovský zeman vykonává stejnou činnost jako za svého pozemského života u dvora krále Václava. Památku vítězného hejtmána uctívala i kališnická Praha, byť se s ní Žižka nejednou ocitl v ostrém konfliktu. Vrchu Vítkovu, na kterém vojevůdce dosáhl vítězství nad Zikmundovými křižáky, říkali mnozí Žižkov, na Starém Městě pražském se jeden z domů pyšnil znamením s hejtmanovým vyobrazením a humanista Řehoř Hrubý z Jelení nepřímou, leč srozumitelně, srovnával husitského hrdinu s nejslavnějšími starořímskými válečníky. Zanedlouho jiný kališník, Martin Kuthen, zařadil ve své tištěné kronice do obrazové galerie českých panovníků i Jana Husa, Mistra Jeronýma Pražského a Žižku, u něhož se skví nápis „rek český“, zjevně odkazující na blízkost s latinským slovem rex, tj. král.

Katolická tradice vytvořila ale portrét jiného Žižky, nekřesťanského ukrutníka, jenž se nezastaví před nikým a před ničím. Umanutě pronásleduje zvláště katolické duchovní, především řeholníky, které, seč může, věší, topí a upaluje. Tento temný obraz nesporně vyrůstal z autentických prožitků a obav vystrašeného katolického obyvatelstva, postupně však nabyl podobu stereotypního mýtu. Na katolické straně tak probíhal obdobný proces mytizace Žižkovy památky jako na straně husitské a posléze evangelické, pouze s opačným hodnotícím znaménkem. Zasloužil-li se mezi husity o vojevůdcovo pozitivní hodnocení zejména skvělý stylista Vavřinec z Březové, napájely se katolické odsudky Jana Žižky hlavně z *Historie české*, již roku 1458 sepsal italský humanista Enea Silvio Piccolomini, pozdější papež Pius II. „Slepému národu se líbil slepý vůdce,“ zní jeden z jeho vydařených bonmotů. A aby nebylo pochyb, jak úspěšného válečníka hodnotí, vítá jeho smrt slovy: „Příšeru ohavnou, krutou, strašlivou, bezohlednou zhubil boží prst, když ji nemohla zničit lidská ruka.“

Eneovu knihu hltala hlavně cizina, české katolické prostředí ji sice dobře znalo, přesto však preferovalo rozsáhlou a literárně rovněž znamenitou *Kroniku českou*, vydanou roku 1541. Její autor, původně kališník a poté katolický kněz Václav Hájek z Libočan, propůjčil Žižkovi rysy krutase a tyrana, zároveň ho ale představil i v polohách groteskních až komických, které mohou vzbuzovat dílčí sympatie. Hájkův Žižka má též smysl pro vojácky drsný humor. Když si jeho bojovníci stěžují, že musí pochodovat i v noci, poněvadž slepý hejtman má „noc jako den“, přikáže Žižka zapálit Městeček Králové, aby lépe viděli na cestu. Hájkova imaginace byla svým způsobem blízká barokní estetice. Umělci i učenci 17. – 18. století se proto ke *Kronice české* ve svých

snahách o zachycení husitské epochy i Žižkovy postavy často obraceli a rozvíjeli vyhraněně záporný obraz husitského vojevůdce. Jiný pohled by vítězný pobělohorský katolicismus ani nepřipustil. I na fiktivních zpodobeních barokních mistrů má Žižka odpudivou zločineckou tvář, typickou pro jednoho z největších arcilotrů českých i evropských dějin.

Nevábný portrét antihrdiny, hrozného i směšného zároveň, korigovali na rozhraní 18. a 19. věku alespoň částečně čeští osvícenci. Ve svých textech nedokázali skrýt projevy národní hrdosti, když psali o Žižkově vojenském umu a o vítězstvích jeho nepočetných bojovníků nad přesilou říšských Němců. V tomto směru nebyl rozdíl mezi historikem Františkem Martinem Pelclem a básníkem katolickým knězem Antonínem Jaroslavem Puchmajerem. V jeho slavné ódě Žižka jak prudký chrt zahání spolu „s rekovnými Táboři / ty baby Němce za hory.“ Nadšením překypující verše však v závěru skladby ustupují výtce, že skvělý válečník a veliký Čech nesmyslně pobíjel mnichy a ničil šlechtické hrady i tvrze: „Nač zemanům a mnichům páchal škodu, / a pustě vzteku otěže, / hnal na tvrze a na věže? / Čís mněl, že jest to ještěřčího rodu - / zde pověr skrýš, tam loupeže?“ Puchmajer tu ve zkratce vyjádřil názor českých osvícenců na husity a husitství. Jejich vojenské úspěchy a láska k vlasti si zaslouží obdiv, jejich náboženský fanatismus však tkví ve středověku a nemá nic společného s tolerancí, na níž mezilidské vztahy buduje nová doba.

Rozpačitý osvícenský přístup k Žižkovi a husitství zprvu převzalo i národní obrození. Zlom přinesly až události revolučního roku 1848 a zejména politické uvolnění po roce 1860. Tehdy národně a politicky uvědomělá část české společnosti husity znovu „objevila“ a učinila z nich hrdiny, do jejichž úsilí nehistoricky promítla své demokratické, antiklerikální a protišlechtické zaměření. Jan Žižka přerostl v symbol české odvahy a statečnosti. Ačkoliv lví podíl na změně optiky připadal novinářům, politikům a umělcům, proklamujícím české státoprávní požadavky, hlavní zásluhu na této zásadní transformaci měl historik František Palacký, původem nekatolík ze severní Moravy a autor působivých *Dějin národu českého v Čechách a v Moravě*. Na jejich stránkách však Žižka nefiguruje jako veskrze kladná postava. Palacký sice vyzdvihl jeho vojenskou genialitu, leč, obdobně jako osvícenci, považoval Žižku za „fanatika zbožnosti“, postrádajícího státnický rozhled.

S Palackého rozporuplným hodnocením se moderní český národ neztotožnil. Téměř bytostně potřeboval dokonalého hrdinu, k němuž by mohl obdivně vzhlížet. Nečekal dlouho. Představy českého etnika záhy naplnilo pojetí, s nímž v roce 1879 vystoupil historik Václav Vladivoj Tomek. Královéhradecký rodák prezentoval Žižku nejen v úloze „takořka...záračného vojevůdce“, nýbrž i v roli moudrého, spravedlivého a rozvážného státníka. Tomkův Žižka se netají odporem k excesům a v úsilí „o zavedení pevného pořádku v zemi“ hledí sjednotit „všecky síly“ husitismu. Tři roky po Palackého skonu, kdy se politická jednota obrozenecké společnosti nezadržitelně rozpadala, vykreslil Tomek podmanivý obraz respektovaného vůdce a sjednotitele, jehož česká společnost poslední čtvrtiny 19. století citelně postrádala. Zásluhou plodného romanopisce Aloise Jiráska, mimo jiné Tomkova žáka, malíře Mikoláše Alše,

sochaře Josefa Václava Myslbeka i plejády dalších umělců zakotvil Tomkův portrét Žižky v dějinném vědomí českého národa a přežívá v něm dosud.

Pokus poúnorových marxistů učinit z husitského vojevůdce politického pragmatika se proto zákonitě potkal s nezdarem. I režisér Otakar Vávra a scenárista Miloš V. Kratochvíl, tvůrci proslulé filmové husitské trilogie, se v padesátých letech přidrželi Tomkovy interpretace. Snad nejlépe ji zhmotnil sochař Bohumil Kafka v monumentální jezdecké plastice, umístěné roku 1950 před Národním památníkem na pražském Vítkově. To vše ale neznamená, že se Tomkovo pojetí definitivně prosadilo.

Debaty o Žižkovi, rozvířené i změnou politického systému po listopadu 1989, stále nekončí. Máme-li však alespoň částečně zachytit odlesk vzdálené minulosti, musíme pozorněji naslouchat Žižkovým současníkům, především lidem, kteří ho osobně znali. Jen tak se nám vyjeví střípky portrétu pozoruhodné a nezaměnitelné osobnosti českých dějin. K zamyšlení nad jejím odkazem i dějinným významem vyzývá nejen letošní 590. výročí Žižkovy smrti, ale i celkové společenské klima, ve vztahu k historii často arogantní a necitlivé. Postmoderní boření mýtů a stereotypů by nemělo ústít v rozpad hodnot a ztrátu kulturní a národní identity, která se bez historického ukotvení zákonitě hroutí.

Prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Výběr z literatury:

Bartoš, František Michálek: Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415-1426 České dějiny II/7). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1965.

Čornej, Petr: Světla a stíny husitství (Události – osobnosti – texty – tradice). Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011.

Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách (Husitský Tábor – Supplementum 3). Tábor: Husitské muzeum v Táboře 2007.

Kejř, Jiří: Husité. Praha: Panorama 1984.

Krofta, Kamil: Žižka a husitská revoluce. Praha: Jan Laichter 1936.

My Jan bratr Žižka (uspořádali Jaroslav Hrdlička – Jan B. Lášek). Brno: L. Marek 2006.

Pekař, Josef: Žižka a jeho doba I - IV. Praha: Vesmír 1927-1933 (2. vydání Praha: Odeon 1992).

Sborník Žižkův 1424-1924. K pětistému výročí jeho úmrtí (uspořádal Rudolf Urbánek). Praha: Vědecký ústav vojenský 1924.

Šmahel, František: Jan Žižka z Trocnova. Život revolučního válečníka. Praha: Melantrich 1969.

Urbánek, Rudolf: Žižka v památkách a úctě lidu českého. Brno: Masarykova universita 1924.

Urbánek, Rudolf: Jan Žižka. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes 1925.

Tomek, Wacław Wladiwoj: Jan Žižka. Praha: Jan Otto 1879 (2. vydání, Praha: V ráji 1993).

Jan Žižka – válečník

Historická reflexe k příležitosti oslavy 589. výročí smrti Jana Žižky z Trocnova

U příležitosti minulého setkání zde u Žižkovy mohyly mohlo zaznít zamyšlení nad místem Jana Žižky v našich regionálních i širších dějinách. Sledovali jsme společně Žižkovu cestu k myšlenkám Jana Husa, které se staly pro střední Evropu předzvěstí reformace a inspirovaly boj husitů za očistění křesťanské církve. Dnes mi dovozte, abych k tématu přistoupil z jiného úhlu pohledu a věnoval se Janu Žižkovi čistě jako válečníkovi, který obratnou taktikou dokázal dovést první husitské houfy k vítězstvím a postupně vybudoval takzvaná polní husitská vojska, jež připomínala v mnohém profesionální armády novověku.

První válečnické zkušenosti načerpal Jan Žižka již během svých mladých let, kdy v jižních Čechách, v okolí rodného Trocnova, škodil jako zbojník Rožmberkům (Jindřichovi III.) a Budějovickým. Takzvaná „čáslavská kalva“, lebka nalezená roku 1910 v kostele sv. Petra a Pavla v Čáslavi, jež je pravděpodobně ostatkem Jana Žižky, napovídá, že mladý válečník přišel o své levé oko již ve věku zhruba 10 – 12 let. Žižka byl jako obávaný zbojník popisován v Jihlavské i Rožmberské popravčí knize. V pozdním středověku bylo možno podobných zbojníků nalézt mnoho nejen v našich zemích, protože tradičním zaměstnáním drobnějších šlechticů byla právě válka. Pokud příležitosti k bojovému uplatnění těchto venkovských nižších urozců chyběly, museli zemani, panoši či drobní rytíři hledat živobytí jako žoldnéři v armádách evropských panovníků či knížat. Takto se Jan Žižka dostal roku 1410 do služeb polského krále Vladislava II. Jagiella a bojoval patrně již ve slavné bitvě u Grunwaldu, kdy Poláci dokázali porazit řád německých rytířů. Z kroniky Jana Długosze víme, že se Žižka zúčastnil následného obléhání několika hradů německých rytířů.

Po roce 1412 již pobýval u královského dvora Václava IV. v Praze, kde se mohl postupně seznámit s myšlenkami Jana Husa. Jako zkušený velitel řídil průběh první pražské defenestrace 30. července 1419, kdy Želivského Pražanům dokázal opatřit zbraně a následně radikálně zakročit proti konšelům Nového Města pražského, kteří nespravedlivě uvěznilí několik husitů. Ozbrojená fáze husitství vypukla.

Žižka byl především válečníkem a spory mezi Pražany ho nakonec odvedly do Plzně, kde se husité střetali s katolíky a souperili o ovládnutí města. Právě zde došlo v prosinci 1419 k prvnímu Žižkovu brilantnímu taktickému tahu, kdy u tvrze Nekmír poprvé použil taktiku vozové hradby. Sedm vozů tehdy stačilo k odražení náporu vojska velkého katolického protivníka husitů, velitele plzeňského landfrýdu Bohuslava ze Švamberka. Taktika vozové hradby se husitům stala spolehlivým

prostředkem, jak vyrovnat své početní nevýhody i horší výzbroj, stejně jako menší počty jezdeckva. Husité stojící na opevněných vozech mohli pomocí háků, sudlic či cepů účinně srážet z koní těžké jezdce svých protivníků.

Slavnější vítězství slavili Jan Žižka a husitská taktika vozové hradby o čtyři měsíce později právě zde, 25. března 1420, u Sudoměře. Po vleklých bojích s katolickou šlechtou na Plzeňsku se Žižka a druhý významný husitský hejtman Břeněk Švihovský vydali s husitským houfem asi 400 mužů, žen, dětí i starců směrem na Tábor. Když protáhli Štěkní, ohlásil zadní zvěd, že jim do týla vyjelo ze Strakonice vojsko johanitských rytířů vedené českým nejvyšším převorem Jindřichem z Hradce. Zanedlouho se dozvěděli, že z opačného směru postupuje od Písku královské vojsko pod velením Bohuslava ze Švamberka a Zdeňka Konopištského ze Šternberka. Žižka a Švihovský ve zdánlivě beznadějně situaci využili zdejších rybníků jako přirozené terénní překážky, kterou při patě hráze Markovce ještě doplnili vozovou hradbou z 12 vozů. Pavézníci a střelci z kuší kryli z hráze přístup od Písku směrem přes vypuštěný rybník Škaredý. První útočili strakoničtí johanité. Jejich jízdní šiky však narazily na hradbu vozů. Husité navíc pálili z tarasnic a práchata za vozy vrhala proti útočníkům kamení. Když byl zasažen velitel strakonických Jindřich z Hradce, rytíři první útok vzdali a stáhli se. Královské vojsko se následně pokusilo vpadnout husitům do boku přes Škaredý, koně však uvázli v blátě a lehce oděni i vyzbrojeni husité dokázali i tento výpad odrazit.

Sudoměřská bitva však přinesla ztráty na obou stranách. Přímo mezi rybníky padl Břeněk Švihovský a několik dalších jeho spolubojovníků. Johanitský převor Jindřich z Hradce zemřel později na následky zranění nohy. Málo se ví, že královské vojsko dokázalo zajmout a odvléct z bojiště asi tři desítky husitů. Jejich vozová hradba i pavézy však zůstaly ještě za soumraku pevně stát, a proto je v tradičním pojetí polního boje považujeme za vítěze. Cesta na Tábor byla v následujících dnech volná a velení husitských vojsk definitivně převzal Jan Žižka, což bylo nepominutelným výsledkem sudoměřské bitvy.

Již v červenci dosáhl Jan Žižka dalšího velkého vítězství nad první křížovou výpravou, kterou proti husitům vyslal papež Martin V. a jejíhož velení se ochotně ujal Zikmund Lucemburský. Statečný boj Žižkových husitů na vrchu Vítkov, kde se jim podařilo ubránit dřevěné opevnění proti náporu tisíců rakouských a míšeňských křížáků, připomíná monumentální jezdecká socha Žižky od Bohumila Kafky dodnes.

Po roce 1421, kdy u hradu Rábí přišel Jan Žižka o druhé oko, vedl další bitvy polních husitských vojsk již jako slepý. Podle vyprávění blízkých bojovníků si ovšem i nadále dokázal udělat dokonalý přehled o průběhu bojů a vydával rozkazy, které dovedly husity k dalším vítězstvím. Poslední Žižkovou vyhranou bitvou se stal Malešov roku 1424. Proti nepřátelským šikům zde Žižka nechal poslat z kopce vozy naplněné kamením.

Závěrem bych rád ocitoval několik bodů z husitského polního vojenského řádu, za jehož autora je Jan Žižka považován:

1. Bratři musejí být pod trestem hrdla poslušní hejtmanům.
2. Vojsko na cestě musí vždy držet pohromadě, bratři vpředu musejí jít tak, aby jim zadní stačili.
3. Není možné vytáhnout z ležení dřív, dokud se bratři nepomodlí k Bohu.
4. Po modlitbě hejtmani rozdělí bratry podle korouhvi a ti potom již nesmějí přebíhat, musejí vždy následovat svoji korouhev.
5. Kdo vlastní chybou přivodí porážku či ztráty ve vojsku, bude přísně i na hrdle potrestán.
6. Kořist z vítězství je společná a nikdo z ní nesmí brát.
7. Zakazují se veškeré hádky, potyčky, sváry i nadávky.
8. Když se stane, že by někdo někoho bil, zranil, zchromil či zabil, bude potrestán podle zákona Božího, takže mu bude ublíženo stejným způsobem.
9. Kdyby se někdo pokusil utéci z vojska, bude jako sprostý zloděj ztrestán na hrdle i na majetku.
10. Trestat se budou také následující osoby, které mezi sebou nechceme: lháři, zloději, hráči v kostky, loupežníci a lapkové, opilci, drbný, nevěstky a cizoložníci, tedy vlastně všichni hříšníci.
11. Všichni muži k tomu určení budou trestat těmito způsoby: bitím, mrskáním, zabíjením, stínáním, věšením, topením, pálením, natahováním. Tyto tresty platí pro všechny stejně; pro pána i sedláka, pro pohlaví mužské i ženské.

Vidíme, že přísnost Žižkových vojenských článků vycházela z myšlenkového světa válečníka, který přijal husitské poslání „božích bojovníků“, jak o nich kázal Jan Hus. Pokud měli husité bojovat za očistění křesťanské víry, museli být v první řadě přísní sami k sobě. Právě i o to se Jan Žižka snažil a neváhal rázně zakročit proti všem sektářům či neposlušným vojákům.

Vojský věhlas Jana Žižky přetrval hluboko do novějších dob. Obdiv k jeho válečnickému umění chovali i katoličtí protivníci – novější historické výzkumy nedávno ukázaly, že arcikníže Ferdinand Tyrolský, český habsburský královský místodržitel po polovině 16. století, si nechal na svém zámku v tyrolském Ambrasu vymalovat portrétní galerii nejslavnějších válečníků. Ve společnosti Alexandra Velikého či svatého Václava se zde objevil i portrét Jana Žižky z Trocnova.

Mgr. Miroslav Žitný
Historický ústav Filozofické fakulty
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Jan Žižka a přijímání pod obojí

Na letošní 590. výročí smrti husitského hejtmana a vojevůdce Jana Žižky z Trocnova (zemř. 1424) je možné nahlédnout i ve spojitosti s 600. výročí přijímání podobojí. V roce 1414 – v počátcích české reformace – došlo znovu k zavedení vysluhování z kalicha¹, od kterého bylo v západní církvi ve středověku upuštěno a z kalicha mohli přijímat jen kněží. Začátek této iniciativy přijímání z kalicha laiky v roce 1414 je spojen s osobností teologa Mistra Jakoubka ze Stříbra, který tuto liturgickou a svátostnou praxi podložil biblickou i patristickou argumentací. Zavedení kalicha v Čechách bylo Mistrem Janem Husem před jeho smrtí potvrzeno a zdůvodněno autoritou Ježíše Krista a apoštola Pavla, jak dokládá jeho korespondence z Kostnice.² Univerzita pražská schválila podávání z kalicha laikům deklarací roku 1417³ a tento požadavek se stal jedním ze čtyř ústředních článků celé husitské reformace.

Dobové zobrazení husitského vojevůdce Jana Žižky z Trocnova a jeho vojska je nepřehlédnutelně spojováno se svátostí večeře Páně.⁴ Je tomu tak v Jenském kodexu i Göttingenském rukopisu – v památkách, pocházejících z poslední třetiny 15. století, kde vidíme, jak před vojevůdcem kráčí husitský kněz s monstrancí v podobě slunce na vysoké žerdi. Jedná se o tzv. archu s eucharistickým Ježíšem Kristem reálně přítomným a bojujícím za vyvolený lid.⁵ Na praporu neseném v Žižkově vojsku a vlajícím nad ním je znamení kalicha.

Kalich se stal charakteristickým znakem husitství a obrazovým symbolem české reformace. S jedním z nejstarších zobrazení husitského symbolu kalicha se setkáváme právě u Jana Žižky. Nejstarší je patrně na jeho pečeti z let 1420-1421, kdy Žižka přijal kalich jako své erbovní znamení.⁶ Nejprve byl kalich symbolem radikálních husitů, táborů a vojevůdce Jana Žižky, později po vyhlášení kompaktát v roce 1436 v utrakvistickém prostředí se stal všeobecně rozšířeným.

¹ Srov.: Coufal Dušan: *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414-1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*. Kalich Praha 2012.

² Srov. *Listy Husovy*, Upravil a přeložil Bohumil Mareš. Vydání druhé, Praha 1901, s. 183; s. 238-239; s. 240.

³ *Univerzitní deklarace schvalující kalich*. In: *Husitské manifesty*. Přel. Amedeo Molnár, Odeon Praha 1980, s. 57-60.

⁴ Srov. Smrčka Jakub: *K náboženské praxi husitského vojska*. In: *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojensství v evropských dějinách. VI. mezinárodní husitologické sympozium*. Tábor 12. – 14. října 2004. M. Drda a Z. Vybíral (edd.), Tábor 2007, s. 291-308.

⁵ *Jenský kodex. Komentář*. Gallery Praha 2009, s. 168.

⁶ Bartlová Milena: *Ikonografie kalicha, symbolu husitství*. In: *Jan Hus na přelomu tisíciletí*. Husitský Tábor. Supplementum 1. Sborník Husitského muzea Tábor 2001, s. 453.

Jan Žižka hájil a prosazoval svojí politickou strategií i vojenskou schopností program husitské reformace vyjádřený v tzv. Čtyřech pražských artikulech. Přijal tento program svým osobitým způsobem zcela za svůj. Čtyři artikuly jsou uváděny i v jeho listě z roku 1422.⁷ V tzv. Žižkově vojenském řádu jsou uvedeny čtyři artikuly hned na samém začátku. Právě se zde: „*Abychom tělo a krev našeho Pána Ježíše Krista, Boha všemohúcího všickni přijímali s bázní, s náboženstvím a poctivostí, staří i mladí, dítky hned po křtu, a potom vždy dítky, žádných osob nevymiňující, je k tomu raději nutili a pudili, nejméně v neděli každý týden.*“⁸

Svátost večeře Páně vysluhovaná podobojí způsobou byla ve stálém zájmu a pozornosti v čase české reformace. Bohužel místo toho, aby večeře Páně jako jedinečný dar Kristovy lásky a spasitelné oběti za druhé navzájem křesťany spojovala, rozdělila nejen římské katolíky a husity, ale někdy rozdělovala i husity pro odlišné názory navzájem mezi sebou. Oba dva hlavní husitské směry – pražané a táborité – se sice shodovaly na požadavku přijímání podobojí, avšak v názorech na pochození tajemství svátosti eucharistie a její konkrétní podobu v bohoslužebné praxi se lišily. Odlišný výklad a přístup měli pražané na jedné straně a tábori na straně druhé. Tábori jako představitelé radikální reformace zašli ve své reformě tak daleko, že táborští kněží odložili obřadní roucha, opustili podobu tradiční mše a konali zjednodušenou bohoslužbu ve snaze o napodobení vzoru prvotní církve, jak toto pojetí hájil tábořský teolog Mikuláš z Pelhřimova, zvaný Biskupec.⁹ Naproti tomu pražané představovaní Mistrem Jakoubkem ze Stříbra a Mistrem Janem Rokycanou zachovávali základní mešní obřad a kněží sloužili mši v obřadních rouchách.

Kam se názorově řadil Jan Žižka? Spíše k radikálnímu tábořskému pojetí nebo pražskému směru, ze kterého vycházel většinový utraktivismus? Jací kněží působili v jeho vojsku? „Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi“, jejíž autorství není spolehlivě zjištěno, představuje Jana Žižku jako toho, kdo se neztotožňoval s tábory. Je zde zpráva o tom, že se s nimi rozešel i kvůli pojetí svátosti večeře Páně. Čteme zde: „*A to již měli táboři Žižku ve veliké nenávisti, nejvíce proto, že Žižkovi kněží sloužili mši řádně v ornátě,*¹⁰ *s tonzurou a v komži*¹¹ *a boží tělo nosili v monstranci. Proto říkali Žižkovým kněžím, pláteníci a Žižka tábořským, ševci. Neboť táborští kněží sloužili mši jen v suknicí, bez tonzury a někteří i vousatí.*“¹² Tomu odpovídá i zobrazení z Jenského

⁷ Srov. Žižka a jiní hejtmáné vyzývají sousedy Prachatických, aby se přiznali ke čtyřem článkům pražským. In: Sakař Vladimír: *Jan Žižka náš bratr věrný*. Praha 2002, s. 45.

⁸ Zápis německobrodského sněmu či řád a manifest bratrstva Žižkova (Žižkův tzv. vojenský řád). In: Sakař Vladimír: *Jan Žižka náš bratr věrný*. Praha 2002, cit. s. 48.

⁹ Mikuláš z Pelhřimova. *Vyznání a obrana táborů*. Academia. Praha 1972, s. 87–96.

¹⁰ Ornát čili kasule je svrchní oděv kněze s otvorem pro hlavu bez rukávů, který bývá často zdoben vyšíváním.

¹¹ Komže neboli rocheta je oděv z bílého lnu sahající po kolena s úzkými rukávy, často je z krajky.

¹² *Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi*. In: *Ze zpráv o kronik doby husitské*. Svoboda Praha 1981, cit. s. 229.

kodexu a Göttingenského rukopisu, kde jde v čele kněz s tonzурou nesoucí tělo Kristovo v monstranci. K neshodám mezi Janem Žižkou, ač táborským hejtmanem, a tábority, docházelo zřejmě z více důvodů. Jedním z nich bylo pravděpodobně i odmítání násilí a tělesného boje táborskými kněžími.¹³ Žižka se nakonec s tábority rozešel a odešel do východních Čech. Přimkl se k východočeským orebitům a královéhradeckému knězi Ambrožovi.¹⁴ Právě Ambrožovo myšlení vycházející z Bible, ze Starého zákona, inspirované zejména knihou Deuteronomium, bylo Žižkovi blízké pro starozákonní nesmlouvavou přísnost a ideu spravedlivého boje za Boží věc, kterou přijal za své. Žižka hájil program husitské reformace jako muž středověké politiky a válečnictví. Užití zbraní a násilí bylo danou součástí politiky. Tehdy také náboženské formulace měly politickou a zákonnou závaznost. V Žižkově řádu je patrný motiv přinucení k poslušnosti Božího zákona. Je tam též přímo v souvislosti s přijímáním podobojí uvedeno, aby raději byli lidé k němu „nuceni a puzeni“. Kritika tohoto způsobu „přinucení“ násilím k přijímání svátosti podobojí se vyskytuje již u samotných představitelů české reformace, jako například u důsledně biblického myslitele Petra Chelčického, odmítajícího násilí jako takové. Svátost večeře Páně, při které je rozdělován věřícím chléb - tělo Kristovo - a víno - krev Kristova - je duchovní hodnotou, a jako taková nemůže být druhým vnucena.

Křesťanské svátosti a jejich přijímání se nemohou stát něčím, co je možné druhému z vnějšku vnutit. Je to záležitost vnitřní, projev osobního rozhodnutí a přesvědčení. Svoboda svědomí a náboženského vyznání se v dějinách Evropy obtížně prosazovaly a jsou spojeny s myšlenkou hledání tolerance a snášenlivosti v nové době. Na svobodu svědomí a náboženského přesvědčení kladla od svého vzniku zvláštní důraz Církev československá husitská. I přes tyto jistě správné a opodstatněné úvahy o svobodě svědomí ve věcech víry není umenšen dějinný význam Jana Žižky. V době středověku a v čase křížových výprav vedl tento muž zvláštních strategických schopností a vojenských zkušeností zápas na obranu reformačních idejí vyjádřených symbolem kalicha.

ThDr. Tomáš Butta Th.D.

patriarcha Církve československé husitské

¹³ Šmahel František: *Husitská revoluce 3. svazek. Kronika válečných let*. Univerzita Karlova Praha 1993, s. 133.

¹⁴ Molnár Amedeo: *Žižkův kněz*. Kostnické jiskry. 1988, č. 26-31.

K duchovnímu dědictví Mistra Jana Husa a Jana Žižky z Trocnova

To, co v dějinách se zrodí poprvé a naposled, to, co není vykonstruováno, vyrobeno, předpřipraveno, ale co přijde na svět jakoby za zrakem (zázrakem) – to není zničeno příkrovem minulosti. Takové věci jsou počátky a o nich víme, že se liší od začátků. Zatímco začátky jsou pochopeny jako příčiny změn, počátky se zrodí nečekaně, vycházejí jakoby z prázdné množiny premis, zjevují se jako početí – pregnancy. Počátky se vynořují ze samotného bytí, z nicoty – proto jsou posvátné, a proto se nedají zmanipulovat mocí člověka. Naopak začátky jakožto příčiny v aristotelském čase se zmanipulovat dají. Počátky jsou v temporalitě, tj. nacházejí se v přítomnosti, která v sobě má i podstatnou minulost, a proto v sobě nese i rozvrh celé budoucnosti. Časovost, o níž se teď vede řeč, je popsána v Heideggerově a v Patočkově díle. Rozlišuje čas v linii, což je aristotelský čas v sukcesivitě za sebou jsoucích minulostí, přítomností a budoucností, a čas fenomenologický, jenž se nazývá temporalita či praesence. Temporalita je časovost nesmírně důležitá, patří k člověku. Jen člověk rozlišuje sukcesivitu a komprézenci v této podobě. U člověka se počátky vůbec neztrácejí, jak se nám snaží namluvit někteří nepřilíš poučení liberálové, není důležitá jen budoucnost. Jen člověk ví, od dob Sofoklových, že mrtví k nám patří jinak, než si to dnes většina myslí. Naši mrtví s námi zůstávají, protože patří do toho, co se k nám vrací jakožto počátky.

Počátky se znovu rodí a vždy jsou poprvé a naposled. Vždy jsou počátečnější, stejně tak, jako každé nově narozené dítě ve stejné rodině je stejným, ba hlubším obdarováním, jako je každé jaro nádhernější a zázračnější. Čím jsme starší, tím jsou počátky posvátnější. Historie někdy popisuje spíš začátky než počátky, a proto je přehledem sukcesivních informací, tak jak jsou verifikovány nálezy a důkazy, a na počátky úplně rezignujeme.

To, co je pro Čechy počátkem nejposvátnějším, je odkaz Mistra Jana Husa a slavného vojevůdce Jana Žižky. Byli jsme prvními, kdo v Evropě nesl pokrytectví kněží, kteří se místo, aby následovali odkaz Ježíše Krista, věnovali vydělávání peněz, politice se snahou ovládnout svět. Byli to Češi, Moravané a další, kteří pozdvihli korouhev proti zlému řádu. Později přišli další a další v jiných zemích, ale Češi byli první. To, že se to mnozí současní lidé snaží zakrývat, zlehčovat, banalizovat, je smutné.

V kotlině české je zdroj pro potřebu pravdy. Celé husitské hnutí se vším, co k němu patří, je důkazem této intence, která se jako stříbrná nit táhne našimi dějinami. Počátky s potřebou pravdy se vždy znovu a znovu v pravý čas objeví, zapálí oheň a nadšení v duších lidí, vzbudí naději a omladí vše a každého. Později přichází nejčastěji zklamání, vyhrají pragmatici se svou filosofií plného talíře a vše se zhroutlí do opětné beznaděje, což se stalo i teď. Přesto přese všechno je nutné si uvědomit, že české

a moravské dějiny jsou plné těchto zázračných počátků, které znamenají naději nejen pro nás v české kotlině, ale pro celý svět. Do výčtu osobností tohoto typu patří Jan Hus, Jan Žižka z Trocnova, Komenský, Masaryk, Patočka a Havel především.

Ta neuvěřitelná síla vracet se vždy k prameni a v něm hledat smysl svého pozemského bytí se k nám navrácí jako počátek, jenž se opakuje, a přesto je vždy poprvé a vždy naposled. To je proto, že potřeba pravdy doutnající v našem Mistru Janu Husovi a v našem skvělém vojevůdci Janu Žižkovi z Trocnova se vždy znovu narodí, jakoby poprvé a vždy naposled, a přesto jde jen o hlubší a hlubší prožívání intence dějinného smyslu, který v Evropě nesou Čechevé. Je to potřeba pravdy, bez níž se prostě žít nedá.

Patočka nás provází třemi životními pohyby, od sebe se dělicími jen tím, co nazývá referentem. Referent se nepohybuje, a proto je možno ve vztahu k němu pozorovat to, co se pohybuje. Naše tři životní pohyby mají názvy; volně dodáno: zakotvení, práce a boj a život v pravdě. V prvním životním pohybu je referentem máma a táta, oni dva jsou domovem, jenž je pevným bodem v celém bytí, ve vztahu k nim dítě žije a nemůže jinak. Druhým referentem je Země ve smyslu planety. Jen ona nám dává to, co potřebujeme pro prodloužení našich jedinečných životů. Prací z ní dostáváme jídlo a vše, co potřebujeme, abychom předčasně neopustili tento svět. Druhý životní pohyb přináší boj, často pod maskou práce. Teprve třetí životní pohyb nás přivádí k pravdě, ne náhodou je pojmenován tento pohyb „životem v pravdě“. Jen cesta k tomuto pohybu je těžká, člověk musí prožít privaci, nedostatek smyslu, prýstící ze jsoucen kolem nás. Proto Patočka mluví o frontovém zážitku, v němž voják ztratí všechny jistoty, prožije absolutní nesmyslnost své situace. Musí do boje muže proti muži, neví proč, všechny pozemské pravdy jej opustily, je sám a v totální beznaději. Ovšem ve chvíli nejhlubšího zoufalství se ukáže třetí referent, který není jsoucnem v prostoru a v čase, nedá se s ním podnikat. Naopak je něčím, co se nedá pojmenovat, nedá definovat, a přesto jest, a toto „jest“ se stává zdrojem pro pravdu, která je „počátkující“, jež je počátkem. Jen takoví mají vládnout, politici musejí projít do třetího životního pohybu, jinak bude mezi námi to, co právě potkáváme a často se zděšením pozorujeme, a přitom musíme mlčet, protože to, co cítíme, je „blbá nálada“, kterou není jednoduché vyslovit a předat dál.

Patočka je přesvědčen, že jen ten, kdo poznal samotu na rozhraní dne a noci, může spravedlivě vládnout. To byl také rozvrh Václava Havla, proto tolik stál o občanskou společnost, kde by každý jednotlivec v sobě nesl pravdivou odpovědnost za budoucnost, ale nejen o ni, jde i o minulost.

To je duchovní dědictví Mistra Jana Husa a vojevůdce Jana Žižky z Trocnova, to je ona stříbrná nit, kterou bohdá, není možné zabít.

Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.
Husitská teologická Fakulta Univerzity Karlovy

Slovo závěrem

„Všechny historické epochy se ve vztahu ke svým základním dimenzím ukazují jako projevy jedné jediné existence nebo jako epizody jediného dramatu, o němž nevíme, zda má nějaké rozuzlení. Poněvadž jsme na světě, jsme odsouzeni ke smyslu, a nemůžeme udělat ani vyslovit nic, co by v dějinách nenašlo pro sebe jméno.“

M. Merleau-Ponty

Proč se zajímáme o dějiny a snažíme se vykládat minulé epochy? Souvisí to s našimi hodnotovými postoji a s hledáním vlastního místa, vlastní identity. Jsme bytosti zasažené v čase, máme své kořeny. Neradi přejímáme hotové soudy, raději nahlédneme do více zdrojů a srovnáváme si rozmanité postoje odborníků. Zajímavý podnět k zamýšlení v této souvislosti nabízí slova prof. Soni Dorotíkové, z jejíhož textu vyjímáme:

„Problém trvalých a nadčasových hodnot nelze zjednodušeně negovat poukazem na historičnost lidského dění, protože k této historičnosti tyto hodnoty patří... Všechno, co v minulosti vzniklo, v čem se ukazují silné stránky lidství, co si uchová schopnost „být významný“, a tedy i schopnost oslovovat člověka jiné doby, přežívá čas svého vzniku. Proto stále rozumíme tomu, co je hodnota přátelství, rodiny, vzdělání, náboženství, lásky, národa, umění. Nadčasovost hodnot nespočívá v jejich neměnnosti, v pořadí jejich důležitosti v systému ostatních hodnot, ale v tom, že člověk může a musí navazovat na to, co v minulosti předchozí generace vytvořily a co si uchovává svou významnost i v současnosti. Velikost některých dějinných epoch je dána právě tím, že jsou spojeny se zásadními proměnami, které posunuly společnost vpřed, se vznikem uměleckých děl, idejí, vědeckých objevů atd., které dodnes představují fundamentální hodnoty. Což neznamená, že moderní člověk v nich hledá tytéž významy, mají pro něho též smysl, jako pro jejich tvůrce nebo dobu, v níž vznikly, nýbrž pouze to, že neustále, tj. trvale, tvoří součást hodnotového systému člověka všech dob a generací.“

Filosof Erazim Kohák v knize Domov a dálava Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení k naší problematice příznivě uvádí, že „naše kulturní totožnost není náhodný svědek zeměpisu či etnografie. Je cíleným výsledkem vědomého úsilí“. K tomuto úsilí patří i to, že dnes hledáme interpretace historických osobností a výklady dobového dění na základě odborného zkoumání našich současných historiků, filosofů a teologů. Tak jako každá generace si musí vybojovat a obhájit svoji svobodu a ne ji jen pasivně převzít od předešlé generace, tak i my hledáme výklad života a historického úkolu osobností, které spoluvytvářely naše dějiny.

PhDr. Olga Nytrová

ISBN 978 - 80 - 7000 - 098 - 4

